1. Betalingssystemet i Noreg

Betalingssystemet i eit land omfattar alle måtar og innretningar som kan nyttast til å overføre betalingsmiddel. Betalingsmiddel er pengar i form av kontantar eller kontopengar. Kontantar er fordringar på sentralbanken. Kontopengar er innskot på konto i ein bank og såleis ei fordring på denne banken. Betalingsinstrument, som giro og betalingskort, blir nytta for å få tilgang til betalingsmidla.

1.1 Kontantar

Betalingar med kontantar skjer ved at betalar leverer frå seg setlar og myntar til betalingsmottakaren. Kontantar er difor eit betalingsinstrument i tillegg til å vere eit betalingsmiddel.

Noregs Bank har ansvaret for at norske setlar og myntar har eigenskapar som gjer at dei fungerer godt som betalingsmiddel i ulike samanhengar. Valørinndeling og kvalitet må vere lagleg. Tryggingselementa må vere svært vanskelege å etterlikne, og det må vere enkelt å kjenne att ekte setlar og myntar.

Både Noregs Bank og bankane tek del i kontantforsyninga. Bankane får kontantar frå sentralbanken og kan levere attende kontantar som dei ikkje treng. Dei leverer kontantar til og tek i mot kontantar frå kundane sine. Bankane omdeler òg kontantar seg imellom. Dei har samarbeidd om å skipe private kontantdepot som fordeler og mellomlagrar kontantar på seksten stader i landet. Noregs Bank har no ei grossistrolle i kontanthandsaminga.

1.2 Kontopengar

System for betalingstenester er system baserte på standardvilkår for overføring av pengar frå eller mellom kundekonti i bankar og finansieringsføretak når overføringane byggjer på bruk av betalingskort, talkodar eller anna form for sjølvstendig brukarlegitimasjon utferda til ein ubestemt krins.

Interbanksystem er system baserte på felles reglar for avrekning, oppgjer eller overføring av pengar mellom kredittinstitusjonar.

Kjelde: Lov om betalingssystem (1999)

Kontopengar blir oftast overførte med elektroniske betalingsinstrument. Når eit betalingsoppdrag skal formidlast mellom kundar som har konti i kvar sin bank, oppstår det eit fordringsforhold mellom bankane. Slike fordringsforhold blir avrekna og gjort opp gjennom interbanksystemet. Oppgjeret mellom bankane skjer ved bokføring på bankane sine konti i ein oppgjersbank. Noregs Bank er øvste oppgjersbank for betalingar mellom bankane.

Norske bankar har samarbeidd om å skipe ein felles infrastruktur for betalingar med kontopengar. Infrastrukturen er sett saman av felles regelverk, standardar og system for avrekning og oppgjer[1] (FNH 2006). Avtalane regulerer blant anna korleis kredit- og debetoverføringar (giro), kort- og

[1] Norwegian Interbank Clearing System (NICS) er det viktigaste avrekningssystemet og er ein del av den felles infrastrukturen. Systemet blir omtalt særskilt i kapittel fem.

sjekktransaksjonar skal gjennomførast. Standardane for norske betalingstenester blir etablerte, vedlikehaldne og vidareutvikla av Bankenes Standardiseringskontor (BSK).

1.3 Eit effektivt betalingssystem

Noregs Bank har etter sentralbankloven eit ansvar for å fremme eit effektivt betalingssystem innanlands og overfor utlandet. Eit effektivt betalingssystem er kjenneteikna av at betalingar kan gjennomførast raskt, sikkert og til låge kostnader. Når prisane og eigenskapane ved dei ulike betalingsinstrumenta er kjende, vil brukarane velje dei løysingane som dei samla sett er best tente med. Dersom prisane som brukarane må betale, speglar skilnaden i kostnadene ved å produsere tenestene, blir brukarane tilskunda til å velje dei betalingsinstrumenta som gir låg ressursbruk.

Norske bankar har i mange år teke betalt for dei betalingstenestene dei tilbyr. Dette har gitt bankane inntekter frå betalingsformidlinga og har ført til at kundane i større grad har valt kostnadseffektive betalingsinstrument. Høg pris per transaksjon på blankettbaserte og låg pris på elektroniske betalingstenester har til dømes framskunda utviklinga mot at elektroniske betalingstenester utgjer ein stadig høgare del av transaksjonane (Humphrey, Kim og Vale 2001).

Bankane samarbeider om fellesløysingar. Samarbeidet har gjort det mogleg å utnytte stordriftsfordelar og har isolert sett verka til lågare kostnader i betalingsformidlinga. Med fellesløysingane kan alle norske bankar tilby effektive betalingstenester til kundane, og pengane kan effektivt bli overførte mellom kundar i alle norske bankar. Prisen på slike overføringar og kor hurtig dei blir gjennomførte, avheng ikkje av kva for ein bank betalingsmottakaren er kunde i. På den andre sida kan bankane sitt samarbeid òg vere eit hinder for konkurransen (sjå til dømes Nordic Competition Authorities 2006).

Eit effektivt betalingssystem er kjenneteikna av ei føremålstenleg fordeling mellom bruken av kontantar og kontopengar. Elektroniske betalingsinstrument blir stadig meir brukte i staden for blankettbaserte betalingsinstrument. Sidan bankane òg tek seg av ein monaleg del av kontantforsyninga, blir dei tilskunda til å tilby effektive betalingsløysingar samla sett.

Meldeplikt for system for betalingstenester
Lov om betalingssystem pålegg bankar og finansieringsføretak meldeplikt til Kredittilsynet for etablering og drift av system for betalingstenester.

Kredittilsynet utarbeidde hausten 2004 eit rundskriv med spørsmål som bankane må svare på ved innføring av nye betalingssystem eller endringar i noverande system.

Det tok noko tid før føretaka fekk etablert rutinar for å etterleve meldeplikta, men i løpet av 2006 har det vore ein monaleg auke i talet på mottekne meldingar. Etter Kredittilsynet si oppfatning er informasjonen frå dei mottekne meldingane eit viktig bidrag til at tilsynsstyresmaktene kan halde seg oppdaterte om aktivitetar på betalingssystemssida som er planlagde eller sette i gang.

Kredittilsynet vurderer tilpassingar av opplegget for å gjere meldeplikta meir effektiv.

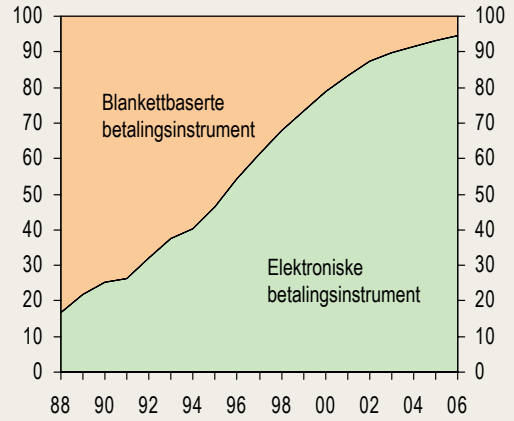
Kjelde: Kredittilsynet

Årsrapport nummer 20

Sentralbankloven frå 1985 gav Noregs Bank ansvar for å fremme eit effektivt betalingssystem innanlands og overfor utlandet. Tre år etter at loven blei gjort gjeldande blei den første rapporten om utviklinga i betalingsformidlinga (for 1987) gitt ut. Rapporten skulle informere om bankens arbeid på dette feltet og om utviklinga innanfor norsk og internasjonal betalingsformidling.

I den første rapporten blei somme prinsipielle forhold i betalingsformidlinga trekt fram. Noregs Bank var oppteken av at Noreg skulle bli eit av dei første landa i verda med eit samordna, landsomfattande system for elektronisk betalingsformidling. Forretnings- og sparebankane hadde valt ulik teknologi i betalingskorta sine. I rapporten blei det derfor peikt på at bankane måtte kome fram til løysingar for å samordne systema sine. Vidare blei problemstillingar knytte til prising av betalingstenester drøfta. Bankane hadde inntekter frå betalingsformidlinga både i form av gebyr, float og rentemargin. Noregs Bank meinte at ei slik uoversiktleg samansetjing av inntektene ikkje var tenleg. Det blei også skrive om samordningsproblema mellom Postgiro og Bankgiro.

Bruk av blankettbaserte og elektroniske betalingsinstrument 1988-2006. Transaksjonar i prosent

Kjelde: Noregs Bank

I forarbeida til sentralbankloven blei det peikt på at kontantar og papirbasert betalingsformidling truleg vil bli mindre brukt. Statistikken som er blitt lagt fram i dei tjue årsrapportane, har vist at utviklinga i stor grad har blitt slik. Elektronisk betalingsformidling har nesten heilt teke over for manuelle betalingsinstrument. Sjekk brukast no svært lite, og det blir utvikla stadig nye metodar for å nytte kontopengar til betalingar. Mengda av kontantar som del av pengemengda (M1) har falle.

Norsk betalingsformidling sidan 1987 - nokre viktige hendingar

1987: Dei to bankforeiningane avtaler delvis å samordne ulik teknologi for betalingsautomatar i varehandelen.

1990: Forretnings- og sparebankane sine elektroniske kortsystem blir samordna. Banklov-kommisjonen blir skipa.

1991: Postgiro sitt inntektsgrunnlag blir redusert som følgje av at statens økonomiforvaltning blei effektivisert. Stortingsmelding om rammevilkåra for posttenestene viser mellom anna til at Postgiro vil kunne få inntekter frå priser på betalingsformidling. Dei to bankforeiningane og Postgiro avtaler å utveksle elektroniske transaksjonar.

1992: Brevgiro blir introdusert. Arbeidsgruppa ELBET Noreg leverer rapporten sin. BankAxept AS startar opp verksemda si. Magnetstripe blir standard på BankAxept-kort.

1993: Kundar med Postsparebankkort får tilgang til bankane sine betalingsautomatar.

1995: Noregs Postbank og Postgiro fusjonerer. Den fusjonerte eininga får i 1996 namnet Postbanken. Postbanken blir heilt integrert i bankanes felles infrastruktur. NICS startar verksemda si. Avtalegiro blir introdusert.

1996: Ein felles blankett erstattar dei tidlegare postgiro- og bankgiroblankettane. Den første nettbankløysinga blir teken i bruk.

1997: "Cash-back" blir lansert generelt. Noregs Banks oppgjerssystem (NBO) blir oppretta.

1999: Bruttooppgjer i sanntid (RTGS) blir oppretta i NBO. Talet på elektroniske giro overstig talet på blankettbaserte giro.

2000: Lov om betalingssystem og Finansavtaleloven trer i kraft. E-fakturaløysingar blir tilbodne av BBS og AS EDB.

2001: Gjensidige NOR Sparebank, DnB og NICS Operatørkontor får konsesjon til drift av interbanksystem med heimel i lov om betalingssystem. NOKAS blir oppretta.

2002: Lov om E-pengeføretak blir vedteke.

2003: Bankane lanserer BankID for identifisering på Internett.